

**ПРОВЕДЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ,
КАСАЮЩИХСЯ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ**

Дидоборщ В. А.

Рассмотрены изменения в нормативно-правовых актах Украины относительно налогообложения сельскохозяйственных предприятий, находящихся на специальном режиме налогообложения. Выяснено их влияние на проведение соответствующих экономических экспертиз.

Ключевые слова: сельскохозяйственное предприятие, налогообложение, фиксированный сельскохозяйственный налог, Налоговый кодекс Украины.

**ON CONDUCTING ECONOMIC STUDIES RELATED
TO TAXING AGRICULTURAL ENTERPRISES**

Didoborshch V. A.

Constant changes in the legislation make it difficult to conduct studies related to the application of a special taxation treatment of agricultural enterprises. The adoption of the Tax Code of Ukraine and the subsequent amendments has entailed a series of changes related to the principles of tax calculation and tax reporting directly affecting agricultural enterprises' operations. There has also been an increase in the number of economic examinations related to studying the special taxation treatment of agricultural enterprises, but the object of taxation is still the land plot, the enterprise is exempt of income tax, property tax, etc, while the enterprise is still required to pay VAT. The questions considered in the article cannot cover the whole spectrum of problems that an expert may face while conducting examinations connected with taxing agricultural enterprises. Every case must be considered individually, so the illustration provided in the article deals with enterprises that use leased land plots and do not have all the registration data, but there may emerge other issues as well.

Keywords: agricultural enterprise, taxing, fixed agricultural tax, Tax Code of Ukraine.

УДК 338.336

Т. В. Мороз, старший науковий співробітник Дніпропетровського НДІСЕ

**ЩОДО ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ
ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ В УКРАЇНІ**

Розглянуто особливості проведення економічних досліджень фінансово-кредитних операцій з питань використання електронних грошей, особливості випуску та їх використання порівняно з традиційними видами грошей відповідно до вимог законодавства України. Наведено перелік нормативних і законодавчих актів, які регламентують основні аспекти проведення досліджень.

Ключові слова: економічні дослідження фінансово-кредитних операцій, електронні гроші, нормативні й законодавчі акти.

Роль електронних грошей у розрахунках у мережі Інтернет у світовому масштабі зростає швидкими темпами. У сучасних умовах для здійснення розрахунків невеликими сумами за товари та послуги в Інтернеті або відправлення у формі приватних переказів усе більше застосовуються електронні гроші. Вони є зручними, наперед оплаченим платіжним інструментом, який не потребує відкриття користувачем рахунку в банку.

Традиційні технології банківського обліку операцій, що пов'язані з ідентифікацією клієнта, виявляються дорогими для систем масових платежів, які здебільшого оброблюють операції з невеликими сумами. Для вирішення питання ефективності та конфіденційності платіжних трансакцій необхідно відмовитися від зберігання й передавання конфіденційних відомостей при віддаленому здійсненні тих угод, які не потребують ідентифікації клієнта. Безпека без ідентифікації може бути легко реалізована за допомогою електронного платіжного засобу на пред'явника, що випускається в обіг без відкриття банківського рахунка. Саме таким платіжним засобом є електронні гроші. Слід указати, що однією з особливостей електронних грошей, порівняно з традиційними їх видами, є обмеженість стосовно виконання ними функцій засобу платежу й обігу. Електронним грошам властива внутрішня суперечність – з одного боку, вони є засобом платежу, а з другого – зобов'язанням, яке підлягає виконанню у звичайних не електронних грошах.

За визначенням Національного банку України (НБУ), електронні гроші – це одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймають як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами і є грошовим зобов'язанням емітента. Суб'єктом регулювання виступає НБУ, однією з функцій якого, відповідно до ст. 7 Закону України «Про Національний банк України»¹ є контроль за створенням електронних платіжних засобів. Згідно зі ст. 40 цього Закону НБУ встановлює правила, форми й стандарти розрахунків банків та інших юридичних і фізичних осіб в економічному обігу України із застосуванням як паперових, так і електронних документів, а також платіжних інструментів та готівки, координує організацію розрахунків, дає дозволи на здійснення клірингових операцій і розрахунків.

Відповідно до ст. 41 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» (далі – Закон № 2346-III)² на НБУ покладено обов'язок здійснювати контроль за діяльністю платіжних систем, що функціонують в Україні. В Україні регулювання операцій з електронними грошима здійснюється на підставі ст. 15 цього Закону: випуск електронних грошей може здійснювати виключно банк. Банк, що здійснює випуск електронних грошей, бере на себе зобов'язання з їх погашення, випуск електронних грошей здійснюється шляхом їх надання користувачам або комерційним агентам в обмін на готівкові або безготівкові кошти. Банк, що здійснює випуск електронних

¹ Див.: Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV // Відом. Верхов. Ради України. — 1999. — № 29. — Ст. 238.

² Див.: Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 № 2346-III // Відом. Верхов. Ради України. — 2001. — № 29. — Ст. 137.

грошей, зобов'язаний погашати випущені ним електронні гроші на вимогу користувача. Користувачем електронних грошей може бути суб'єкт господарювання або фізична особа. Користувач – суб'єкт господарювання має право використовувати електронні гроші для здійснення оплати товарів, робіт і послуг. Користувач – фізична особа має право використовувати електронні гроші для здійснення оплати товарів, робіт та послуг і переказувати електронні гроші іншим користувачам – фізичним особам. Користувач – суб'єкт господарювання має право отримувати електронні гроші та пред'являти їх до погашення лише в обмін на безготівкові кошти. Користувач – фізична особа має право отримувати електронні гроші та пред'являти їх до погашення в обмін на готівкові або безготівкові кошти. Суб'єкт господарювання, який приймає електронні гроші як оплату платежу за товари, роботи, послуги, має право використовувати отримані електронні гроші виключно для обміну на безготівкові кошти або повертати їх користувачам у разі повернення ними відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів» товарів, придбаних за електронні гроші.

Водночас слід звернути увагу на те, що електронні гроші є грошовим зобов'язанням емітента на пред'явника, інформація про яке зберігається на електронному пристрої як запис у спеціалізованих електронних системах. Відповідно до п. 15.2 ст. 15 Закону № 2346-III порядок здійснення операцій з електронними грошима та максимальна сума електронних грошей на електронному пристрої, що перебуває в розпорядженні користувача, визначаються нормативно-правовими актами НБУ. Згідно зі ст. 15 цього Закону банк, що має намір здійснювати випуск електронних грошей, зобов'язаний до початку їх випуску узгодити з НБУ правила використання електронних грошей у порядку, установленому нормативно-правовим актом НБУ. Такий порядок установлений «Положенням про електронні гроші в Україні», затвердженим постановою Правління Національного банку України від 4 листопада 2010 р. № 481. Відповідно до вимог цього Положення суб'єкти, які здійснюють операції з електронними грошима, а саме: емітент електронних грошей, оператор, агенти, торговці та користувачі – мають право їх здійснювати лише за правилами, узгодженими з НБУ.

З огляду на зазначене, електронні гроші випускаються й іншими банками, є електронним замінником банкнот і монет та грошовим зобов'язанням емітента. Електронні гроші використовуються як засіб здійснення платежів, приймаються обмеженим колом осіб, надаються емітентом в обмін на кошти в готівковій або безготівковій формі та відповідно до законів України не є валютними цінностями й грошовими коштами.

У п. 9.3 ст. 9 Закону № 2346-III зазначено, що НБУ веде Реєстр платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем і операторів послуг платіжної інфраструктури. Платіжні організації платіжних систем, учасники платіжних систем та оператори послуг платіжної інфраструктури мають право здійснювати діяльність в Україні виключно після їх реєстрації шляхом унесення відомостей про них до Реєстру платіжних систем.

Національний банк України здійснює внесення до Реєстру платіжних систем відомостей щодо:

— внутрішньодержавної платіжної системи та міжнародної платіжної системи, платіжною організацією якої є резидент, після узгодження правил цієї платіжної системи;

— міжнародної платіжної системи, платіжною організацією якої є нерезидент, після узгодження умов і порядку діяльності цієї платіжної системи в Україні;

— внутрішньобанківської платіжної системи після отримання повідомлення банку про початок діяльності цієї системи;

— учасника внутрішньодержавної платіжної системи та міжнародної платіжної системи, платіжною організацією якої є резидент, після отримання повідомлення платіжної організації про укладений з цим учасником договір;

— учасника міжнародної платіжної системи, платіжною організацією якої є нерезидент, після реєстрації договору про участь у міжнародній платіжній системі;

— оператора послуг платіжної інфраструктури після узгодження умов і порядку його діяльності.

Отже, оператори послуг платіжної інфраструктури мають право здійснювати свою діяльність виключно після їх реєстрації НБУ. Слід зауважити, що саме НБУ здійснює реєстрацію оператора послуг платіжної інфраструктури після узгодження умов і порядку його діяльності.

Відповідно до п. 1.4 гл. 1 Положення про електронні гроші в Україні (далі – Положення)¹ випуск електронних грошей в Україні мають право здійснювати лише банки. Банк має право надавати своїм клієнтам, зокрема шляхом укладення з юридичними особами агентських договорів, такі фінансові послуги у сфері використання електронних грошей:

— розповсюдження електронних грошей;

— здійснення обмінних операцій з електронними грошима;

— надання засобів поповнення електронними грошима електронних пристроїв;

— приймання електронних грошей в обмін на готівкові/безготівкові кошти.

Згідно з п. 2.3 гл. 2 зазначеного Положення електронні гроші є випущеними з часу їх завантаження емітентом або оператором на електронний пристрій, що перебуває в розпорядженні користувача або агента. У пп. 5.1, 5.2 гл. 5 передбачено, що емітент має право самостійно забезпечувати здійснення операцій з електронними грошима або укладати договори з операторами про виконання ними операційних або інших технологічних функцій, які забезпечують використання електронних грошей. Оператор має бути резидентом, а також емітент або оператор на підставі договору з емітентом зобов'язаний забезпечити фіксування всіх трансакцій електронних грошей

¹ Див.: Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань регулювання випуску та обігу електронних грошей : постановою Правління Нац. банку України від 04.11.2010 № 481 // Офіц. вісн. України. — 2010. — № 100. — Ст. 3571.

між користувачами, торговцями, агентами, емітентом і оператором за допомогою технічних засобів, а також зберігання протягом п'яти років відповідної інформації у формі, яка дає змогу перевірити цілісність інформації.

Тому в разі якщо оператор уклав договір з банком, електронні гроші вважаються випущеними з часу їх завантаження оператором на електронний пристрій користувача або агента (електронний гаманець, пам'ять комп'ютера, наперед оплачена картка багатоцільового використання тощо), який може перебувати фізично як у користувача/агента, так і в приміщенні оператора, залежно від технології обігу інформації щодо права користувача/агента на електронні гроші. Зважаючи на те, що доступ до електронних грошей, які зберігаються в інформаційному вигляді, здійснюється за допомогою електронного пристрою, виникає потреба в розкритті поняття останнього. Національний банк України під електронним пристроєм розуміє чип, що міститься на пластиковій картці або на іншому носії, пам'ять комп'ютера тощо, які використовуються для зберігання електронних грошей (п. 1.3 гл. 1 Положення). Також слід указати, що існують ще й такі види електронних носіїв як електронні гаманці, програмно-технічне забезпечення на онлайн-сервері оператора, на яких зберігаються електронні гроші користувачів. Умовно такі електронні пристрої та носії іменуються «спеціальними електронними рахунками». Зокрема, нормами Директиви 2009/110/ЄС Європейського Парламенту та Ради¹ встановлено, що управління електронними грошима здійснюється їх власником через передбачений для цього спеціальний рахунок. Хоча в чинному українському законодавстві вживається виключно термін електронний пристрій.

Отже, під час оплати електронними грошима відбувається зарахування однієї частини на спеціальній електронній носії отримувача (суб'єкта господарювання, фізичної особи) без використання банківських рахунків цього платника, що свідчить про виконання операції, яка прирівнюється до платіжної. У той самий час електронні гроші забезпечуються реальними грошима в безготівковій і/або готівковій формі емітента й можуть бути обміняні на них отримувачем у будь-який час.

Вимога п. 1.5 гл. 1 Положення зобов'язує емітента вести облік коштів, які надходять від користувачів і/або агентів як оплата електронних грошей на окремому рахунку емітента за кожною платіжною системою та за кожним видом електронного пристрою. Це означає, що на рахунках банку відбиваються тільки дві операції з випуску: 1) забезпечення електронних грошей переказом реальних коштів на рахунок банку; 2) погашення – переказ коштів, які забезпечували зобов'язання банку-емітента, на рахунок користувача електронних грошей або видача їх у готівковій формі. Отже, рух електронних коштів відбувається в інформаційному просторі поза банківськими рахунками.

¹ Див.: Директива 2009/110/ЄС Європейського Парламенту та Ради щодо започаткування та здійснення діяльності установами – емітентами електронних грошей і пруденційний нагляд за ними, що вносить зміни до Директиви 2005/60/ЄС та 2006/48/ЄС і скасовує Директиву 2000/46/ЄС, від 16 вересня 2009 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a18.

Таким чином, відповідно до п. 1.3 гл. 1 Положення користувачем є фізична особа або суб'єкт господарювання, який є власником електронних грошей і має право використовувати їх для придбання товарів і здійснення переказів з урахуванням обмежень, установлених цим Положенням. Так, п. 2.4 гл. 2 Положення саме для користувачів установлює обмеження щодо суми електронних грошей на електронному пристрої, що перебуває в розпорядженні користувача (для поповнених електронних пристроїв сума не повинна перевищувати 8 тис. грн, а для непоповнених електронних пристроїв ця сума не повинна перевищувати 2 тис. грн).

Згідно з п. 2.2 гл. 2 Положення емітент зобов'язаний забезпечити, щоб сума випущених ним електронних грошей не перевищувала:

— суми отриманих ним від користувачів і агентів (крім агента з поповнення) готівкових або безготівкових коштів;

— суми отриманих агентом із поповнення готівкових коштів, які мають бути перераховані емітенту.

Отже, виходячи з позиції законодавця, усі користувачі – як суб'єкти господарювання, так і фізичні особи – мають право отримувати електронні гроші та пред'являти їх до погашення в обмін на реальні грошові кошти (у безготівковій формі – для суб'єктів господарювання; у готівковій або безготівковій – для фізичних осіб).

У той самий час слід зауважити, що відповідно до статей 55 і 64 Закону України «Про банки та банківську діяльність»¹ відносини банку з клієнтом регулюються законодавством України, нормативно-правовими актами НБУ й угодами (договорами) між клієнтом і банком та банкам забороняється відкривати та вести анонімні (номерні) рахунки, банк зобов'язаний їх ідентифікувати.

З метою запобігання використанню фінансової системи для відмивання «брудних» коштів і фінансування тероризму, зокрема використанню електронних грошей для ухилення від оподаткування та державного контролю, запроваджено суму готівкових коштів, яку фізична особа може отримати через платіжний пристрій в обмін на електронні гроші з використанням наперед оплаченої картки багаточільового використання. Ця сума становить до 500 грн на день і не більше 4 тис. грн протягом одного місяця. Такі самі розміри сум коштів за допомогою електронних грошей фізичні особи можуть передавати іншим користувачам – фізичним особам – з використанням наперед оплачених карток багаточільового використання (пп. 3.3, 3.5 гл. 3 Положення).

Також слід зазначити, що п. 2.4 гл. 2 Положення визначено суму, відповідно до якої користувач (суб'єкт господарювання або фізична особа) має право використовувати електронні гроші для здійснення розрахунків за допомогою електронного пристрою, що поповнюється й перебуває в розпорядженні користувача, – до 35 тис. грн протягом календарного року. До розрахунку

¹ Див.: Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // Відом. Верхов. Ради України. — 2001. — № 5–6. — Ст. 30.

цієї суми не включаються електронні гроші, погашені через операційну касу емітента на вимогу користувача протягом календарного року.

При проведенні досліджень експерт повинен користуватися нормами чинного законодавства та вимогами законів України «Про банки і банківську діяльність», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», Положення про електронні гроші в Україні, листами НБУ¹. Обсяг документів, необхідних для проведення дослідження та інших джерел інформації, визначається конкретними обставинами справи й тими питаннями, які поставлені на вирішення експерту. Питаннями та обставинами справи визначаються також напрям і методика експертного дослідження.

Слід зазначити, що відповідно до змін, внесених до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій², рахунок 33 «Інші кошти» доповнено субрахунком 335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті». Як зазначено в самій Інструкції, на цьому субрахунку відображають операції з електронними грошима, котрі здійснюються комерційними агентами й користувачами відповідно до нормативно-правових актів НБУ та правил використання електронних грошей, узгоджених із НБУ.

Також слід звернути увагу при проведенні дослідження на те, що банк, який має намір здійснювати випуск електронних грошей, зобов'язаний до початку їх випуску узгодити з НБУ правила використання електронних грошей у порядку, установленому нормативно-правовим актом НБУ, яким є Положення про електронні гроші в Україні. Як свідчить практика, не всі банки мають узгоджені правила та дозвіл із НБУ з використання електронних грошей. Іноді банки використовують свої програмні продукти, платіжні сервіси, які розміщують на офіційних сайтах, наприклад web-інтерфейс LIGPAY та ін. Розглянемо на прикладі платіжний сервіс LigPay, який являє собою інтерфейс для обслуговування продуктів платіжних систем Visa й MasterCard. Алгоритм діяльності сервісу є таким. Для реєстрації в цьому сервісі клієнту необхідний мобільний телефон і банківська карта системи Visa або MasterCard. Клієнт реєструється в системі на сайті www.ligpay.com. Після реєстрації клієнту надається можливість виконувати переказувати/отримувати кошти з/на картку, поповнювати мобільний телефон, здійснювати оплату за товар Інтернет-торговцям на картковий або розрахунковий рахунок підприємства в будь-якому банку України. Для роботи системи використовуються транзитні рахунки, на яких акумулюються кошти, що на-

¹ Див.: Щодо використання електронних грошей в Україні: лист Нац. банку України від 26 черв. 2014 р. № 25-109/33434 // *Бізнес-Бухгалтерія-Право*. Податки. Консультації. — 2014. — № 34. — С. 43; Про особливості здійснення операцій з електронними грошима: лист Нац. банку України від 7 лют. 2014 р. № 25-109/5294 // *Баланс*. — 2014. — № 36. — С. 18.

² Див.: Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування: наказ М-ва фінансів України від 30.11.1999 № 291 // *Офіц. вісн. України*. — 1999. — № 52. — С. 67.

дійшли з рахунків клієнтів. Ідентифікація платежів здійснюється шляхом відкриття окремого рахунку кожному зареєстрованому клієнту.

Таким чином, електронні гроші слід відрізнити від таких засобів платежу як дисконтні карти, картки автозаправних станцій, квитки для проїзду в транспорті, які приймаються для оплати винятково їх емітентами. Електронні гроші є грошовими зобов'язаннями емітента в електронному вигляді, що знаходяться на електронному пристрої в розпорядженні користувача. Таким пристроєм може бути мікропроцесорна картка, комп'ютер користувача, сервер системи розрахунків електронними грошима, де централізовано зберігаються електронні гроші користувачів, тощо. У системах, які здійснюють розрахунки електронними грошима, банківські рахунки використовуються лише, коли гроші вводяться і виводяться із системи. При цьому йдеться про банківські рахунки емітента електронних грошей, а не користувачів. У разі емісії електронних грошей традиційні гроші користувачів зараховуються на банківський рахунок емітента. При пред'явленні електронних грошей для погашення, традиційні гроші списуються з банківського рахунку емітента й надаються пред'явнику.

ОБ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ, СВЯЗАННЫХ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЭЛЕКТРОННЫХ ДЕНЕГ В УКРАИНЕ

Мороз Т. В.

Рассмотрены особенности проведения экономических исследований финансово-кредитных операций по вопросам использования электронных денег, особенности выпуска и их использования по сравнению с традиционными видами денежных средств согласно требований законодательства Украины. Приведен перечень нормативных и законодательных актов, регламентирующих основные аспекты проведения исследований.

Ключевые слова: экономические исследования финансово-кредитных операций, электронные деньги, нормативные и законодательные акты.

ON THE ECONOMIC STUDIES CONNECTED WITH THE USE OF ELECTRONIC MONEY IN UKRAINE

Moroz T. V.

The article deals with peculiarities that must be taken into account while conducting forensic economic examinations connected with studying financial and credit transactions with the use of electronic money. Electronic money is a monetary obligation of the issuer in an electronic form that is stored on an electronic medium in the user's possession. This medium can be a microprocessor card, the user's computer, a server of the electronic money clearance system where the users' electronic money is stored, etc. In the electronic money clearance systems bank accounts are used only when the money is debited or withdrawn from the system. At the same time these bank accounts are the issuer's and not the user's accounts. When electronic money is issued the user's traditional money is debited to the issuer's bank account. When the electronic money is used in

payment, traditional money is written off the issuer's bank account and is paid to the bearer. The article provides a list of normative and legislative acts regulating the main aspects of conducting the studies.

Keywords: economic studies of financial and credit transactions, electronic money, normative and legislative acts.

343.98:330:001:89

Ю. О. Лисак, старший судовий експерт
Полтавського відділення Харківського
НДІСЕ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СТОСОВНО ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ВИТРАТ, ЩО ВРАХОВУЮТЬСЯ ПРИ ОБЧИСЛЕННІ ОБ'ЄКТА ОПОДАТКУВАННЯ

Розглянуто особливості проведення судово-економічних експертиз із питань дотримання вимог податкового законодавства щодо надання фінансових позик із нарахуванням відсотків за рахунок коштів, залучених від інших осіб. Зазначено нормативні й законодавчі акти, якими регламентовано порядок формування фінансових витрат. Визначено перелік документів, які підлягають дослідженню для документального та нормативного обґрунтування надання й отримання позики за рахунок коштів венчурного фонду.

Ключові слова: фінансові витрати, об'єкт оподаткування, венчурний інвестиційний фонд.

Останнім часом для проведення експертного дослідження все частіше надходять матеріали кримінальних і адміністративних справ стосовно суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб, яким за наслідками документальних перевірок їх господарської діяльності ревізорами Державної податкової інспекції було донараховано значну суму податку на прибуток підприємств, яка виникла внаслідок завищення сум фінансових витрат, що враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування.

Донарахування податку на прибуток підприємства виникають унаслідок того, що підприємства не мають права відносити до складу інших витрат відсотки за користування позикою, отриманою не від фінансової установи зі статусом кредитної установи на підставі відповідної ліцензії. Винятком є відсотки, сплачені (нараховані) позичальником за укладеним договором позики з компанією з управління активами на користь венчурного інвестиційного фонду, активами якого вона управляє, котрі відносяться позичальником до фінансових витрат і включаються до складу інших витрат.

Методику проведення такого дослідження пропонуємо розглянути на конкретному прикладі з експертної практики.

Для проведення експертного дослідження надійшли матеріали кримінального провадження, пов'язаного з документальним підтвердженням